

Коалиција „Сите за правично судење“

МЕРКАТА ПРИТВОР НИЗ ПРИЗМАТА
НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА
ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Октомври, 2019

Издавач:

Коалиција „Сите за правично судење“

Автори:

Дарко Аврамовски
Натали Петровска

Дизајн:

Даниел Митковски

Достапно единствено како електронско издание

МЕРКАТА ПРИТВОР НИЗ ПРИЗМАТА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Поради зголемениот јавен интерес во однос на јавната реакција на Коалиција „Сите за правично судење“ со која се изразува загриженост и се повикува на претпазливо постапување од страна на судовите во поглед на определувањето на мерката притвор, а со цел да се избегнат било какви сомнежи за злоупотреба на притворот како вид на прикриена казна и нарушување на пресумпцијата на невиност на обвинетите лица, Коалицијата преку оваа кратка анализа ќе понуди подетален преглед на состојбата поради која се појавува загриженоста.

Како што веќе беше напоменато, притворот е најтешката мерка предвидена во Законот за кривичната постапка (ЗКП) која се изрекува со цел да се обезбеди непречен тек на кривичната постапка, како и да се отстранат опасностите од бегство на осомничените или обвинети лица, а како таква мерка треба да се изрекува единствено како последна опција, кога сите други мерки предвидени за истата намена не би можеле да го дадат посакуваниот ефект. Во поглед на ова, а согласно ЗКП барањата и решенијата за определување на притворот мора да бидат соодветно образложени и поткрепени со докази кои укажуваат на разумното сомневање за постоење на опасност од бегство, попречување на кривичната истрага или повторување на делото, како и да бидат во согласност со процесното и материјалното право (*случај С. В. и А против Данска*). Овие образложенија претставуваат клучна основа врз која Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) ги базира своите одлуки при оцена на арбитрарноста, оправданоста и усогласеноста на изречената мерка притвор со членот 5 (право на слобода и безбедност) од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), притоа нагласувајќи дека не е доволна само формална усогласеност на одлуките за определување притвор со законот (*случај Моорен против Германија*).

3

Во оваа насока и самиот ЕСЧП констатира дека е потребно да постои индивидуален пристап од страна на надлежните органи при оцената на потребата за определување на мерката притвор во конкретни случаи, кој индивидуален пристап мора да се поклопува со начелата на предвидливост и правна сигурност (*случај Стасаитис против Литванија*). За жал, во домашната пракса решенијата за определување на мерката притвор во најголем број од случаите се однесуваат на сите три законски предвидени основи за определување на притворот и истите не нудат образложенија освен повторување на она што е веќе изнесено во барањето на јавниот обвинител, особено кога притворот се определува во подоцнежните фази од постапката (како на пример откако истрагата е веќе во тек или завршена, со поднесување на обвинението до судот итн.), иако обвинетото/ осомниченото лице претходно соработувало со органите на прогонот. Ова во голема мера отстапува од принципите на индивидуализиран пристап при определување на мерката притвор и согласно ставовите и упатствата на Советот на Европа и Европската Унија за оценување на употребата на притворот претставува основ за сомневање во правилната примена на оваа мерка¹. Во овој контекст, загрижувачки е и високиот процент на определување на притворот во над 90% од случаите кога јавното обвинителство бара определување на оваа мерка, како и отсуството на примена на полесните мерки за обезбедување².

¹ Целосниот документ е достапен на: <https://rm.coe.int/pre-trial-detention-assessment-tool/168075ae06>

² Ibid.

Како пример од домашната пракса во овој контекст би сакале да го издвоиме постапувањето со (сега веќе) обвинетите лица во случајот познат во јавноста како „Ласкарци“. Во конкретниот случај беше определена мерка притвор, која по жалбата на тогаш осомничените лица беше преиначена во куќен притвор, мерка која се спроведуваше од 14.03.2019, па сè до 01.08.2019 кога оваа мерка е преиначена од страна на Апелациониот суд во мерка притвор по претходно поднесена жалба од Основното јавно обвинителство Скопје. Иако мерката куќен притвор се извршува повеќе од 4 месеци (додека трае истрагата) за кое време лицето активно соработува со органите на прогонот, судот сепак решава оваа мерка да ја замени со мерката притвор со образложение дека обвинетиот може да се даде во бегство поради тоа што против него е покренат обвинителен акт, притоа повикувајќи се исклучиво на наводите на обвинителството дека „обвинетиот живее во специфично планинско подрачје, па е основан стравот дека обвинетиот може да се даде во бегство“. Видно од решението, единствената околност која е променета е подигнувањето на обвинение против лицето за што судот цени дека е доволна причина куќниот притвор да биде заменет со затворски притвор, притоа не нудејќи подетални образложенија за овој став, ниту пак повикувајќи се на одредени докази кои укажуваат на зголемена опасност од бегство, а дополнително судот се повикува на општи наводи, според кои било кое лице кое живее во специфично планинско подрачје, доколку е обвинето би требало да биде притворено. Токму ваквите генерички образложенија дадени од страна на судот во решенијата за определување притвор, ЕСЧП ги детектира како проблематични од аспект на правото на слобода и сигурност, особено кога судот не ги зема предвид полесните мерки за обезбедување на присуството на обвинетото или осомниченото лице (*случаи С. В. и А против Данска, Моорен против Германија, Бузадџи против Молдавија, Асанидџе против Грузија, Мерабишвили против Грузија, Кудоров против Русија, Амбрускевиц против Полска*).

4

Во овој контекст, исто така како пример може да биде издвоен случајот против членовите на политичката партија Левица, покренати против нив во врска со учеството на протестите од т.н. „Шарена револуција“. Двајца од членовите поминаа 45 дена во куќен притвор, кој потоа беше заменет со поблаги мерки (одземање на патните исправи и обврска да се јавуваат во судот), кои мерки подоцна исто така беа укинати, иако судскиот процес сè уште трае (донесена беше првостепена ослободителна пресуда која е укината од страна на Апелациониот суд и предметот е вратен на повторно одлучување во Основниот кривичен суд Скопје). Со ваквиот тек на настаните, се поставува прашањето за оправданоста на мерката куќен притвор која по својата сериозност се наоѓа веднаш зад мерката притвор, а особено доколку се увиди дека во конкретниот случај не се настанати некакви промени во текот на постапката, поради кои би можело да се смета дека судот има оправданост за различни постапувања и определување и укинување на сите наведени мерки. Воедно ова беа единствените двајца обвинети за настаните поврзани со демонстрациите од шарената револуција на кои им беше определена мерката куќен притвор.

Дополнително, Коалицијата би сакала да укаже на одредени недоследности при примената на мерката притвор кои се однесуваат на колизија со членот 3 од ЕКЧП (забрана за тортура, нехуман и деградирачки третман), па така сè уште се среќаваат случаи во пракса кога се определува притвор за лица кои се наоѓаат во лоша здравствена состојба, соодветно поткрепена со медицинска документација, иако веќе неколку пати до сега ваквото постапување се покажало како кобно за здравјето на притворените лица. Ваквото постапување во голема мера претставува загрозување на правичниот третман во постапката, но и прекршување на основните човекови права, особено во поглед на членот 3

(забрана за мачење) од ЕКЧП, за што впрочем веќе постои и востановена пракса на ЕСЧП. Така, во оваа насока ЕСЧП во *случајот Моизел против Франција* определува 3 основи како клучни за утврдување на прекршување на членот 3 од ЕКЧП и тоа:

1. Здравствената состојба на обвинетото или осомничено лице;
2. Адекватноста на медицинската нега и грижа која може да се пружи во притворското одделение; и
3. Адекватноста на примената на притворот во поглед на условите во притворското одделение, здравствената состојба на лицето и постоењето на други соодветни мерки за обезбедување

Согласно ова, членот 3 од Конвенцијата не може да се толкува како утврдување на општа обврска за ослободување на притворените лица кои имаат здравствени проблеми, или пак како начелна обврска овие лица да бидат пренесени во болница, сепак востановената пракса на ЕСЧП (подетално разработена во *случајот Гелфман против Франција*) бара од државата да обезбеди услови за притворените лица што би биле компатибилни со почитувањето на човековото достоинство, односно државата да се осигура дека начинот на извршување на мерката притвор не предизвикува дополнителна вознемиреност, ограничувања или страдање со интензитет што го надминува неизбежното ниво на страдање својствено за мерката притвор.

Во оваа насока повторно би го навеле случајот „Ласкарци“, каде мерката куќен притвор е преиначена во затворски притвор, без подетални образложенија, за лице кое страда од сериозни срцеви заболувања, состојба која е соодветно поткрепена со медицинска документација. Воедно, во овој контекст можеме да го издвоиме и притворањето и продолжувањето на мерката притвор за осомниченото лице во предметот познат како „Рекет“, на кое до сега во неколку наврати му беше укажувана итна медицинска помош и третмани во клиничкиот центар. Во конкретниот случај на осомниченото лице притворот му е определен поради сомневање дека може да го повтори делото, иако согласно известувањата од јавното обвинителство во предметот се опфатени сите лица инволвирани во изнудата и против нив се определени мерки за обезбедување, па се поставува прашањето во колкава мера само едно од осомничените лица кои настапувале како организирана група може да го повтори делото. При тоа, повторуваме дека образложенијата на судот за определувањето на притворот, особено за постоењето на разумен сомнеж за повторување на делото од страна на осомниченото или обвинето лице мора да бидат детални и внимателни како не би се нарушила пресумпцијата на невиност и би се избегнал впечатокот за арбитражно казнување пред изрекување на пресудата. Вториот основ заради кој е определен притворот е опасноста од бегство, но доколку го земеме предвид погоре изнесеното, повторно констатираме дека отсуствува детално образложение за постоењето на опасноста и неможноста истата да биде неутрализирана со некоја од полесните мерки, а особено во контекст на здравствената состојба, адекватноста на медицинската нега во притворот и разумноста на примената на притворот во овој контекст (*Моизел против Франција, Гелфман против Франција, Сакополус против Грција, Колесникович против Русија*).

Од друга страна, постојат недоследности и во домашната пракса, па така мерката притвор е скоро секогаш заменувана со некоја полесна мерка за обезбедување кога истата треба да се примени кон сегашни или поранешни високи функционери, а особено во случаите кога истите се жалат на лошата здравствена состојба и за истото презентираат медицинска документација. Ова беше особено

забележително во случаите иницирани од страна на СЈО каде мерката притвор беше определена во помалку од 25% од случаите каде беа поднесени барања за притвор, додека пак за разлика од ова, Основното јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција во овој поглед бележи статистика од над 95% во предмети каде е изречена мерка притвор, на барање на истото. Исто така, забележителна е и употребата на полесните мерки за обезбедување на присуство применети кон сегашни или поранешни високи функционери кога истите се обвинети за потешки дела (дела за кои е пропишана казна од најмалку 5 години затвор), како и кога истите се наоѓаат во многу поповолна положба да влијаат на истрагата, да го повторат делото или пак да се дадат во бегство, особено имајќи предвид дека голем дел од обвинетите лица се наоѓаа (или сè уште се наоѓаат) на високи функции во државата. Оваа пракса иако на неколку наврати се покажа како несоодветна и резултираше со бегство на обвинети или осудени лица, продолжи да се применува од страна на судот.

Дополнително, забележана е и недоследност и неусогласеност на судската пракса при постапувањето на судот во случаи на определување (или укинување) на притворот во ситуациите кога едно исто лице е обвинето во различни предмети, а кои предмети се одвиваат паралелно. Па така, постојат ситуации кога кон едно исто лице истовремено во еден случај се укинува мерката притвор (на пример поради отсуство на опасноста од бегство), за во истиот ден, истата мерка кон истото лице да биде определена во друг предмет (поради опасност од бегство), или пак во различни случаи истовремено кон истото лице да се определат различни мерки. Ваквото постапување во неколку наврати резултираше и со целосна конфузија на службите на спровод на лица кои издржуваат мерка притвор или куќен притвор, па така лицето иако се наоѓа во притвор полицијата не е запознаена со последната состојба односно статус по однос на мерката притвор и истото се случуваше да го бара на домашната адреса. Од друга страна, конкретното лице се случуваше во повеќе наврати да биде притворано, пуштано, па повторно притворано, а токму ваквата судска пракса говори во насока на можни прекршувања на членовите 3 и 5 од ЕКЧП, конкретно поради невоедначеното постапување и често менување на судските одлуки.

Гореопишаното постапување на судот, во отсуство на темелни образложенија на судските одлуки оди на штета на репутацијата на судот и перцепциите на јавноста за професионалното, независно и транспарентно работење на судот, а воедно претставува и основ за ЕСЧП да утврди прекршување на основните човекови права гарантирани со Европската Конвенција за човекови права, со што би можело да се загрози целосното постапување во овие предмети, а државата да се најде како одговорна за овие прекршувања.